

Реформа аспірантури

Особливості впровадження програм підготовки фахівців із ступенем доктора філософії (Ph.D.)

Михайло Винницький Ph.D.

екс-Директор Докторської школи НаУКМА

Радник Міністра освіти і науки України

член Національної команди експертів з реформування вищої освіти Еразмус+

04.04.2016

Funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Вихідні тези реформи

- Традиційна система аспірантури потребує реформування:
 - Ефективність підготовки низька: успішність аспірантури у ВНЗ - 27%, в наукових установах – 12% (дані 2014 р.)
 - Загальна кількість аспірантів (2014 р.): 27 622, прийом: 7 568
 - Існуюча система аспірантури (в т.ч. обмеження єдиним науковим керівником, надання переваги публікаціям у журналах з переліку ВАК, жорстка прив'язка до шифру спеціальності) не надає достатньо можливостей молодому науковцю інтегруватися у світову наукову спільноту в процесі його підготовки
- В Європейському просторі вищої освіти йде поступовий перехід до «структурованих» програм аспірантури (відхід від «менторства»), та укрупнення центрів підготовки
 - “Університетська автономія” – основна парадигма закону «Про вищу освіту» (2014) - передбачає відповідальність закладів вищої освіти за якість підготовки, зокрема аспірантів

Європейська тенденція: структуровані програми підготовки націлені на розвиток компетентностей аспіранта (Dublin descriptors)

- знання та розуміння (knowledge and understanding);
 - Системне розуміння сфери навчання і досконале володіння дослідницькими вміннями та методами
- застосування знань та розумінь (applying knowledge and understanding);
 - Демонструють здатність замислити, спланувати, здійснити і застосувати дослідження з науковою цілісністю
 - Через оригінальне дослідження здійснили науковий внесок, який розширює межі існуючих знань шляхом розроблення предмету досліджень та заслуговує певної національної або міжнародної реферованої публікації
- формування тверджень (making judgements);
 - Здатні до критичного аналізу, оцінювання, синтезу нових і складних ідей
- комунікативні навички (communications skills);
 - Можуть спілкуватися з колегами, широким академічним співтовариством і суспільством у цілому у сфері свого досвіду
- навички навчання (learning skills).
 - Можуть сприяти в академічному і професійному контекстах технологічному, соціальному та культурному прогресу, базованому на знаннях

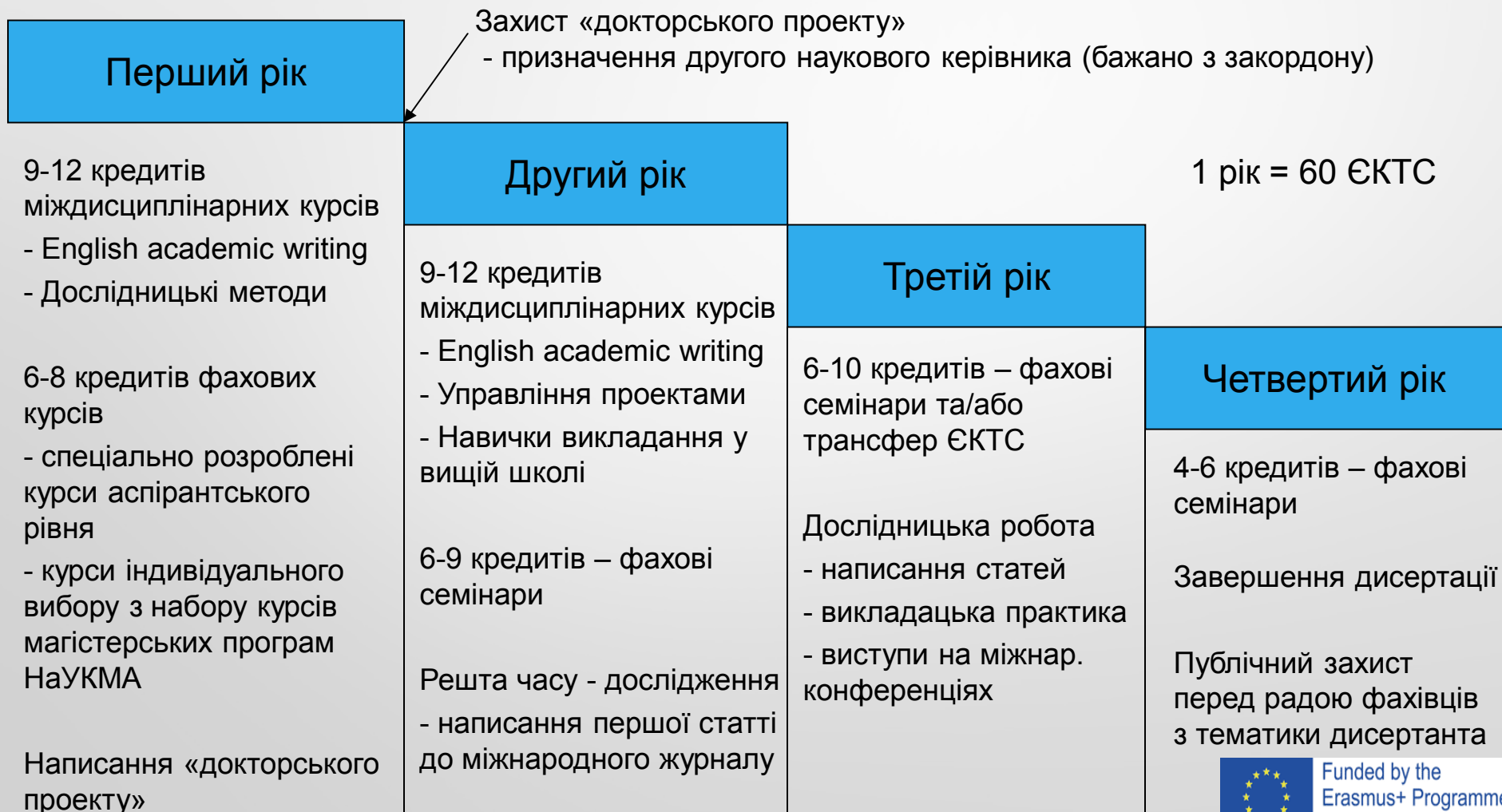
Адаптація європейської моделі в HaUKMA (<http://gradschool.ukma.edu.ua>)

- Аспірант, впродовж першого і другого року навчання слухає фахові спец-курси і міждисциплінарні методологічні курси (напр. методи, academic writing, управління проектами, і т.п.).
 - В кредитному вимірі, орієнтовне навантаження докторанта:
 - I рік навчання: 15-25 ECTS – курси + написання проекту дослідження
 - II рік навчання: 15 ECTS – курси + початок втілення дисертаційного дослідження
- Упродовж II і III року навчання аспіранти регулярно обговорюють проміжні результати своїх досліджень на аспірантських семінарах (облік у кредитах?)
- Обов'язковою умовою допуску до захисту є викладацька практика, виступи на міжнародних конференціях і публікація мінімум однієї статті у міжнародному рецензованому журналі (peer reviewed journal).
- На кінець IV року навчання, докторант готує дисертацію на базі незалежно проведених досліджень, яка за своїм змістом має наукову новизну і є внеском у суму знань певної галузі.

Структура PhD програм в НаУКМА – адаптація досвіду ЄС

Навіщо аспірантові реформована (структурована) аспірантура?

- Уникнення феномену “відірваності”, що може виникнути в процесі проходження традиційної аспірантури, яка побудована на співпраці єдиного керівника із підопічним студентом.
- Структура, надана регулярністю аудиторних занять дисциплінує індивідуальну дослідницьку роботу і розширює можливості для її унапрявлення через різноманітність джерел інформації та спілкування
- Можливість співпраці в рамках спільних програм і академічної мобільності (зокрема, спільні публікації, конференції, стажування – навіть спільний захист / два дипломи)
 - Положення «Про академічну мобільність» поширюється на аспірантів
- Підвищені шанси успішного завершення аспірантури (наразі до 50% в НаУКМА)

2014 р - Модель «PhD програм» НаУКМА стає базою для національної реформи аспірантури

- Закон «Про вищу освіту» - Стаття 5:6 «Доктор філософії - освітній і одночасно перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти...Ступінь доктора філософії **присуджується вищим навчальним закладом** або науковою установою в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної **освітньо-наукової програми** та підготовки і публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.
- Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) становить чотири роки. **Обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії становить 30-60 кредитів ЄКТС.**
- Не обов'язково впроваджувати освітньо-наукову програму по кожній спеціальності в кожному ВНЗ:
 - Співпраця з науковими установами при підготовці аспірантів зближує наукову діяльність ВНЗ і наукових установ, урізноманітнює дослідницьке середовище аспірантів, дозволяє ВНЗ і НУ здійснювати наукові дослідження, які були неможливими без співпраці.

Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук – затверджений КМУ 23.03.2016 (заміна Положення про підготовку наукових і н-п кадрів – Постанова №309)

- «Підготовка здобувачів ступеня доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) здійснюється за освітньо-науковою програмою та навчальним планом, що затверджуються вченою радою вищого навчального закладу (наукової установи) для кожної спеціальності.»
 - Навчальний план аспірантури (ад'юнктури) повинен містити перелік та обсяг навчальних дисциплін (30-60 кредитів ЄКТС), послідовність їх вивчення, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми поточного і підсумкового контролю.
 - Освітньо-наукова програма та навчальний план аспірантури (ад'юнктури) є основою для формування аспірантом (ад'юнктом) індивідуального навчального плану та індивідуального плану наукової роботи.
 - Індивідуальний навчальний план аспіранта (ад'юнкта) повинен містити перелік дисциплін вільного вибору аспіранта (ад'юнкта) в обсязі, що становить не менш як 25 відсотків загальної кількості кредитів ЄКТС. При цьому аспіранти (ад'юнкти) мають право вибирати навчальні дисципліни, що пропонуються для інших рівнів вищої освіти, і які дотичні до тематики дисертаційного дослідження, за погодженням зі своїм науковим керівником та керівником відповідного факультету чи підрозділу.

Зміст навчального плану аспірантури (Витяги з Порядку підготовки здобувачів...)

- Освітньо-наукова програма аспірантури (ад'юнктури) вищого навчального закладу (наукової установи) має включати не менше чотирьох складових, що передбачають набуття аспірантом (ад'юнктом) таких компетентностей відповідно до Національної рамки кваліфікацій:
- 1) здобути глибинні знання зі спеціальності (групи спеціальностей), за якою (якими) аспірант (ад'юнк) проводить дослідження, зокрема засвоїти основні концепції, розуміти теоретичні та практичні проблеми, історію розвитку та сучасний стан наукових знань за обраною спеціальністю, оволодіти термінологією з досліджуваного наукового напрямку (орієнтовний обсяг цієї освітньої складової становить не менше 12 кредитів ЄКТС);
- 2) оволодіти загальнонауковими (філософськими) компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору (орієнтовний обсяг цієї освітньої складової становить 4-6 кредитів ЄКТС);
- 3) набути універсальні навички дослідника, зокрема усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою, застосування сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності, організації та проведення навчальних занять, управління науковими проектами та/або написання пропозицій на фінансування наукових досліджень, реєстрації прав інтелектуальної власності тощо (орієнтовний обсяг цієї освітньої складової становить не менше 6 кредитів ЄКТС);

Зміст навчального плану аспірантури (Витяги з Порядку підготовки здобувачів...)

- 4) здобути мовні компетентності, достатні для представлення та обговорення своїх наукових результатів іноземною мовою (англійською або іншою, відповідно до специфіки спеціальності) в усній та письмовій формах, а також для повного розуміння іномовних наукових текстів з відповідної спеціальності (рекомендований обсяг цієї навчальної складової становить 6-8 кредитів).
- Аспірант (ад'юнкт), який підтверджує рівень свого знання іноземної мови, зокрема англійської, дійсним сертифікатом тестів TOEFL, або International English Language Testing System, або сертифікатом Cambridge English Language Assessment, на рівні C1 Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, має право:
 - а) на зарахування відповідних кредитів, передбачених освітньо-науковою програмою аспірантури (ад'юнктури), як таких, що виконані у повному обсязі;
 - б) використати обсяг навчального навантаження, передбаченого для набуття мовних компетентностей, для здобуття інших компетентностей (за погодженням з науковим керівником).
- Вчена рада вищого навчального закладу (наукової установи) має право прийняти рішення про визнання набутих аспірантом (ад'юнктом) до або поза аспірантурою (ад'юнктурою), або в інших вищих навчальних закладах (наукових установах) компетентностей з однієї чи декількох навчальних дисциплін (зарахувати кредити ЕКТС), обов'язкове здобуття яких передбачено освітньо-науковою програмою аспірантури (ад'юнктури).

Особливості «нової» аспірантури (витяги з Порядку підготовки здобувачів...)

- «Вступні випробування до аспірантури (ад'юнктури) вищого навчального закладу (наукової установи) складаються з:
 - вступного іспиту із спеціальності (в обсязі програми рівня вищої освіти магістра з відповідної спеціальності);
 - вступного іспиту з іноземної мови (за вибором вченої ради вищого навчального закладу (наукової установи) в обсязі, який відповідає **рівню B2** Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти).»
- «Невід'ємною складовою освітньо-наукової програми аспірантури (ад'юнктури) та наукової програми докторантури є підготовка та **публікація не менше однієї статті** в науковому виданні, яке **включене до однієї з міжнародних наукометричних баз**, перелік яких визначає МОН»
- «Наукова складова освітньо-наукової програми передбачає проведення власного наукового дослідження під керівництвом **одного або двох наукових керівників** та оформлення його результатів у вигляді дисертації.»
 - «Рішенням вченої ради аспіранту (ад'юнкту) може бути призначено два наукових керівники з відповідним розподілом годин навантаження та **обов'язків між ними.**»

Інші нововведення Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії

- «Для здійснення освітньої діяльності на третьому рівні вищої освіти вищі навчальні заклади (наукові установи) зобов'язані отримати відповідну ліцензію.»
- **Скасовано інститут «здобувача» (аспіранта, поза аспірантурою), за винятком:**
 - «Особи, які професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність **за основним місцем роботи**, мають право здобувати ступінь доктора філософії поза аспірантурою (ад'юнктурою) у відповідному вищому навчальному закладі (науковій установі) без переривання трудової діяльності або під час перебування у творчій відпустці.
 - Такі особи прикріплюються строком до п'яти років до вищого навчального закладу (наукової установи), **який має ліцензію** на здійснення освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти **за відповідною спеціальністю**.
 - Здобуття ступеня доктора філософії поза аспірантурою (ад'юнктурою) передбачає повне та успішне виконання відповідної освітньо-наукової програми та навчального плану аспірантури (ад'юнктури) цього вищого навчального закладу (наукової установи) згідно із затвердженими в установленому порядку індивідуальним навчальним планом та індивідуальним планом наукової роботи прикріпленої особи.»

«Підготовка здобувачів ступеня доктора філософії за **державним замовленням здійснюється виключно** в аспірантурі (ад'юнктурі) **за очною (денною, вечірньою) формою навчання.**»

Новий Порядок підготовки вводиться в дію з 2016 р.

- «Підготовка аспірантів (ад'юнктів) та докторантів, що здійснюється вищими навчальними закладами та науковими установами і започаткована до набрання чинності цією постановою, продовжується в межах передбаченого строку підготовки відповідно до Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 березня 1999 р. № 309»
- Поки що залишаються чинні Постанови, які регулюють порядок захисту дисертацій через постійно-діючі спеціалізовані вчені ради
- Нові вимоги до наукової кваліфікації здобувачів наукових ступенів, а також процедури формування та акредитації спец. рад (зокрема разових) мають бути встановлені НАЗЯВО в майбутньому – ймовірно впродовж наступних двох років, щоб дозволити аспірантам, які вступають цього року і навчатимуться згідно з новим Порядком, захистити свої дисертації у відповідності з новою парадигмою.

Можливості для спільних освітньо-наукових програм підготовки аспірантів

- Не обов'язково впроваджувати освітньо-наукову програму по кожній спеціальності в кожному ВНЗ чи науковій установі самостійно:
 - Особи, які навчаються у ВНЗ мають право на академічну мобільність (Стаття 63:17)
- Стаття 7:8 «8. У разі здобуття особою вищої освіти за узгодженими між вищими навчальними закладами, у тому числі іноземними, освітніми програмами вищі навчальні заклади мають право виготовляти та видавати спільні дипломи за зразком, визначеним спільним рішенням учених рад таких вищих навчальних закладів.»
- Порядок підготовки: «Наукові установи можуть здійснювати підготовку докторів філософії за власною освітньо-науковою програмою згідно з отриманою ліцензією на відповідну освітню діяльність. Наукові установи можуть також здійснювати підготовку докторів філософії за **освітньо-науковою програмою, узгодженою з вищим навчальним закладом**. У такому разі наукова складова такої програми здійснюється у науковій установі, а освітня складова - у вищому навчальному закладі.»

Ліцензіатом виступає заклад, в якому здійснюється більшість освітньої складової програми

Для ліцензійної справи потрібно:

- Сформувати проектну групу – очолити може доктор наук або доктор філософії (кандидат наук). Одна особа може очолювати лише одну проектну групу. Одна група = одна спеціальність; група може складатися з n-п працівників різних закладів (для спільних програм)
 - До проектної групи має входити не менше трьох осіб (бажано більше) з науковими ступенями з споріднених спеціальностей (з однієї галузі), не менше двох яких є докторами наук
 - Проектна група складає освітньо-наукову програму з врахуванням 4 складових визначених у Порядку підготовки
 - Проектна група може визначити (на власний розсуд) одну, або більше спеціалізацій, але освітня складова програми має забезпечити знаннєві компетентності за обраною спеціальністю
 - Опис освітньої складової освітньо-наукової програми має чітко показати прив'язку між запропонованими дисциплінами, результатами навчання і набутими компетентностями
 - Увага! 80% лекцій мають читати доктори наук. МОН не визначає співвідношення аудиторних годин до самостійних на третьому рівні вищої освіти. Це має зробити вчена рада ліцензіата
 - Опис наукової складової освітньо-наукової програми складається із тематик досліджень, які можуть бути підтримані виконавцями відповідної програми
- До ліцензійної справи додається інформація про кадрове, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення програми (якщо спільна програма, то спільні показники)

Бажаю успіхів! Запитання...

Михайло Винницький
mychailo@ukma.edu.ua

Інші корисні матеріали Національної команди експертів з реформування вищої освіти:

<http://erasmusplus.org.ua/erasmus/kaz-pidtrymka-reform/natsionalna-komanda-ekspertiv-here/materiali-here.html>

При використанні обов'язкове посилання на джерело:

Національна команда експертів з реформування вищої освіти Еразмус+ (проект ЄС)
www.erasmusplus.org.ua

Funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union